

Rebellen från Sápmi

Hon har kämpat mot Kallakgruvan och är skitarg över att man bortser från mänskliga rättigheter. *Effekt* har träffat Maxida Mårak vars musik rymmer hiphop och jojk, kärlek och ilska.

AV DAVID BERJLUND

Från Stockholm till Jokkmokk är det drygt hundra mil. Åt andra hållet är det lika långt, på marken, men i huvudet är nog vägen norrut längre. Sánt beror ju inte bara på milen i terrängen, det handlar också om vad som är centralmakt och vad som är koloni, och vad man har för bilder av platserna – och av människorna där. Också en hyfsat kritiskt tänkande och någorlunda bildad svensk har ofta rätt vaka uppfattningar om samer, bortom kolt, sjud och kåtor.

Och inte sjuåttan inbegriper den bilden hiphop.

Maxida Mårak är en av ganska få samer som är offentliga personer i Sverige. Och jo: hon är hiphopartist. Sammanlagt har hon bott längre i Jokkmokk, men nu bor hon i Stockholm, och hon föddes i huvudstaden.

– Fast det var ett misstag, vi bodde i Jokkmokk då, men visst, hjärtat klappar för Södermanland ... Och så är det praktiskt att bo här nu när mycket handlar om musikern, säger hon, när vi sätter oss på ett kafé nära Globen.

Maxida och hennes syster Mimiie var huvudpersoner i SVT:s serie Sápmi Sisters i höstas, där hördes mycket musik. Men letar man efter Maxidas musik i inspelad form hittar man än så länge mest bluegrass – från ett projekt för några år sedan – och så någon djupt soulig låt. Det

Maxida Mårak blandar hiphop-rhyms med jojkinslag, en kombination hon kallar »rebel music».

FOTO: BOO STRÄNAN TIEFFER PERNA

är en bit från hennes hårda hiphop-rhyms med jojkinslag.

– Men hiphopen är *det*. Och jojken kommer in helt naturligt, kommenterar hon kombinationen.

Jojken och skådespelet är det hon uppträtt med länge. Men för knappt tre år sedan gav hon sig på att göra hiphop – en genre som alltid varit hennes, som lyssnare. Hon körde någon hiphoplåt när hon gjorde jojkframträdanden och lärde sig att producera på egen hand. När jag letar ett fack att placera henne i säger hon inte östkuist eller gangsta, utan »rebel music» – mer en deklARATION om politiskt

sikte och en underifrånblick, än en beskrivning av musiken.

– Musiken är väldigt o... alltså, jag har inte tagit så mycket av andra, just för att jag producerar själv och är självklard. Jag har fått hitta på allt.

DET HÄR VAR NÄR hon bodde i Jokkmokk, och kanske blev det ännu mer *rebel music* av att det sommarens 2013 hettade till där, runt planerna på en järnmalmsgruva i Gällöck – *Kallak* på svenska – mellan Jokkmokk och Sarek fjällen.

Det brittiska gruvbolaget Beowulf Mining skulle provbryta, ett tydligt steg mot det enorma dagbrottet i vilja göra, och det väckte motstånd. Bolagets dåvarande vd Clive Sinclair Poulton var redan känd för sitt arga uttalande om vad lokalbefolkningen tyckte – »what local people?» – så Clive – och nu fick han ett tydligt svar: unga och gamla, samer och miljöaktivister, närboende och tillresta satte sig i vägen för maskinerna. Och Maxida ställde sig på en enkel scen.

Hennes uppvisat präglades av politik, berättar hon – av köksbordsdiskussioner hemma, och av att hon såg orättvisor mellan människor. I Stockholm var det mobbingen i skolan.

– I Jokkmokk såg jag uppdelningen mellan samer och svenskar. Det finns ett hat mot oss i Norrbotten

ten, det syns i nätkommentarer till världens tidningsartikler som på något sätt handlar om samer, och det blir konkret – »dina jävla renar har varit på min mark».

Det är ett krig som går i arv, säger hon. Skulden ligger hos det officiella Sverige som inte utbildar och informerar.

– Vi har ju hela historien i bak-huvudet, om mor- och farföräldrar som kläddes av nakna i skolan, och fotograferrades och mättes, men vanliga svenskar vet så lite.

FÖRRA ÅRET lät regeringen, lite i smyg, bli att föreslå att ratificera FN-konventionen om urfolk-rättigheter, ILO169. Av ungefär samma skäl som man inte utbildar om landets urfolk, tror Maxida: kunskap skulle kanske göra det omöjligt att fortsätta köra över samer, och konvention skulle ge samer mer inflytande, på bekostnad av tunga industrier.

ILO169-frågan är kulturminister Alice Bah Kuhnkes ansvar. Efter ett par möten har Maxida stor respekt för henne. Bland annat sågs de i Jokkmokk förra året, då Maxida och Mimiie genomförde en symbolisk sorgedemonstration, där Maxida skar av sin systers hår.

Människans samband med naturen är ett tema i texterna.

Vakterna reagerade på kniven, men Bah Kuhnke fick dem att backa.

– Jag tror att hon är helt jävla utmärkt på den platsen. Hon tog sig tid att prata, trots sina rädgivare, och kroll till vår konsert sedan. Men jag tror inte att de kommer att anta ILO169.

Gällöckskredet ligger också hos regeringen, efter att länsstyrelsen sagt nej och Bergsstaten ja till tillstånd för brytning. Ingen vet när beslutet kommer, och Maxida är uppenbart skitarg över att man bortser från mänskliga rättigheter. Hon pekar på de höga självordstalen bland samer – för henne är det människor hon kände – och på hur de frågorna är tätt sammanlänkade med miljöspektrerna: en gruva längre, länge, och innebär risker för vatten, mark och hälsan hos både människor och andra levande organismer.

Konflikten i Jokkmokk har varit hård, för mot insikten om hot mot miljö och människor står tunga vinstintressen, och – i Jokkmokk, som på andra håll där frågan är aktuell – hoppet om jobb och tillväxt. Även om många förstärker att jobben nog blir färre än utlovat, och rätt kortvariga, så hoppas man, lite modfällt. På lite mer handlet, lite

mer skatt in i kommunen, mindre utflyttning. Lite fler arbetstillfällen, i en landsända som tappat många.

MAXIDA TONAR inte ner konflikterna, ilskan hörs inte minst i hennes låtar, men modfäll är hon inte. Bland samer ser hon hur tystnaden ersatts av ilska, och det finns bättre vägar än gruvor också när det gäller jobben:

– Sverige har ett guldgruva här i Norrbotten! Vi har ett världsarv som är otroligt värdefullt, och i Jokkmokk har vi två samebyar som driver en hållbar och miljövänlig näring som ger många arbete.

I den samiska traditionen finns också en kunskap som kan bidra till den omställning som måste till. Renskötelsen är överlevt för att den är hållbar, att den på riktiga tår tänker på 50 års sikt snarare än tio, säger Maxida.

– Det är klokt att tänka att man inte kan styra allt. Du vet, det finns inte så mycket spår efter min kultur. För vi ville inte lämna spår.

»MIN KULTUR» – det är den samiska. Och hiphopkulturen. Precis som Maxida är både Norrbotten och Stockholm. Hon har mött hat från Jokkmokksbor för vad hon sagt och tyckt, nu får hon »så jävla mycket kärlek» som reaktion på det hon gör. Hon vill öppna traditionerna, så att de lever och utvecklas. Det är därför hon rappar på svenska, säger hon.

– Jag längtade efter ett samiskt dansgolv, för vi vill också dansa och klubb. Men jag är inte en samisk artist, utan en artist som är same. Det märks förstås, i alla mina texter finns nog spår av vad jag uppfostrats att känna sambandet med naturen, men om jag görde texterna på samiska skulle jag begränsa lyssnargruppen väldigt. Och jag vill öppna för fler sätt att vara, som same.

– Men jojken är viktig för mig, jag vill inte se den dö ut. Och mitt hjärta klappar för fjällen.

Och för Södermanland?

– Ja, precis! **E**

»Jag är inte en samisk artist, utan en artist som är same.»